

ség tudatot. Ennek kiépült szervezetei, módszerei és alkalmai vannak. A Főiskola Segítő Egyesülete céljait a hagyományos intézeti bálók jövedelméből és adományokból valósítja meg és kiadja a volt növendékek Évkönyvét. A Volt Növendékek Egyesületének szervezetségére nézve, mint döntő jellemzőt említjük meg azt, hogy rendszeres havi folyóiratot tart fenn és ezáltal is tömöríti tagjait. A Főiskola Barátainak Egyesülete még szélesebb körű: mindenki tagja lehet, aki szívében viseli az intézet sorsát. Mint alapszabályzata kimondja: célja és tárgya mindaz, ami a Főiskola jólétét emeli és segít megtartani a műszaki felsőoktatás élén. Segít minden tervet, felkarol minden közbelépést, kezdeményez minden

intézkedést a Főiskola, a tényleges és volt növendékek érdekében. Kettős szervezési mód is egyesíti az egykori hallgatókat: van területi (pl. párizsi) csoport és van szakmai tagozódás is (pl. kibernetikusok, vegyészek, petróleumszakemberek stb.).

Befejezésül reméljük, hogy sikerült némileg megismertetnünk a párizsi École Polytechnique-et, azt az intézetet, mely évente 300 kitűnően képzett ifjú mérnök szárnyrabocsájtásával szolgálja a francia tudományos és technikai fejlődést. Az ismertetést az Országos Műszaki Könyvtárban a könyvtár anyaga alapján állítottuk össze.

HODINKA LÁSZLÓ

A MUNKÁRA NEVELÉS HAZAI TÖRTÉNETÉBŐL

Szerkesztette JAUSZ BÉLA, FALUDI SZILÁRD és ZIBOLEN ENDRE.

Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965. 559 l.

Az MTA Neveléstörténeti Albizottságának gyűjteményében gazdag tartalmú monográfia jelent meg a munkára nevelés hazai története köréből. E reprezentatív munka létrehozásában részt vett a magyar neveléstörténészek színe-java mint szerző, szerkesztő vagy lektor. Mindez már eleve biztosította a vállalkozás tudományos színvonalát és hitelét.

A tizenhárom tanulmány felöleli a munkára nevelés problematikájának számos, mélyen gyökerező vagy távolabbra elágazó körét. A tanulmánykötet első, lényegesen nagyobbik felét a sajátosan neveléstörténeti érdekű tanulmányok foglalják el. Ha valamennyiük részletes ismertetésére most nem térünk ki, nem azért tesszük, mert tudományos értékük alapján végünk megkülönböztetést, hanem azért, mert egyesek legfeljebb közvetett kapcsolatban vannak a má-val. Mégis ki kell közülük emelni FÖLDES ÉVA „*A korszerű termelési ismeretek helye Comenius és Apáczai pedagógiájában*” című tanulmányát. Különösen izgalmas sorokat elemez Comenius panszofikus iskolatervezetéből: „*A tudnivalókhöz csatolni kell a tennivalókat, amikben gyakoroltatni kell a mi ifjainkat. Vagyis a dolgok ismeretéhez kapcsolni kell a feladatokban való cselekvőkészséget (aktivitás), mert ha ezt nélkülözni fogják, hiába ismerik a dolgokat, gyámoltalanul fognak forgolódni az életben ... Ne az iskolának tanuljanak, hanem az életnek, s hogy olyan ifjak kerüljenek ki az életbe, akik tevékenyek, mindenre készek, ügyesek, szorgalmasak, akikre majd annak idején az élet bármely feladatát bátran rá lehet bízni.*” (80. l.)

Gondos adatgyűjtés, arányos szerkesztésmód, élvezetes előadás jellemzik Mészáros István tanulmányát „*Céhes oktatásunkról a XV — XVI. században*”. Kár, hogy a téma nevelésméleti megközelítésére csak az utolsó lapokon került sor. HANZÓ LAJOS posztumusz („*Törekvések az oktatás gyakorlatiasabbá tételére Tessedik korában*”), SÜLE SÁNDOR („*Okta-tás és termelőmunka a keszthelyi Georgikonban*”), BAJKÓ MÁTYÁS („*Az életre és a munkára nevelés igényei a reformkori tantervi tervezetekben*”), BALOGH ISTVÁN („*A mezőgazdasági ismeretek tanítása az elemi iskolákban 1840—1945 között*”) tanulmányai nagy tárgyismeretről, gondosan megalapozott témakezelésről, bőséges dokumentálásról tanúskodnak. SIPOS ISTVÁNNÉ dolgozata a *hradeki erdőgazdaság iskolájáról* mintha idegenül hatna a munkára nevelés hazai hagyományai között.

Eddigi megjegyzéseinkből is kitűnhetett, hogy különös érdeklődéssel elsősorban azok felé a tanulmányok felé fordultunk, amelyek a modern munkára nevelési elméleteket és azok hazai gyakorlati kivitelezését értékelik. Ezek sorában a legrangosabb, a legkiemelkedőbb jelentőségű NAGY SÁNDORÉ: „*A tanulói aktivitás Nagy László pedagógiájában*”. A tanulmány szerzője helyesen értelmezi Nagy Lászlót, akinek pedagógiai munkásságába az aktivitás, mint produktív erő kifejtés, széleskörű fogalom gyanánt illeszkedik be. Nagy Lászlónak, a kiváló magyar gyermektanulmányozónak éppen a munkára neveléssel és a munkaoktatással kapcsolatos elgondolásait tekintti NAGY SÁNDOR annak az elméleti területnek, „amelyen a felfogása szerinti oktatás kilép az akkori

iskolákban általánosan jellemző intellektualisztikus medréből, kiszélesedik, s az elmélet és gyakorlat összekapcsolásának irányában halad, ha nem is következetes módon." (403. l.) NAGY SÁNDOR tanulmánya higgadt elemző módszerével, az éveken át méltatlanul „leértékelt” Nagy László törekvéseinek és gondolatainak megértő mérlegelésével és a mai pedagógiai gondolkodás számára érvényes tudományos magyarázatával nagy szolgálatot tett a haladó magyar neveléstudomány-nak.

A közvetlenül ható előzmények közül több téma is jelentős. FELKAI LÁSZLÓ „Új eljárások meghonosodása a budapesti gyakorló gimnázium XIX. század végi oktatómunkájában” című tanulmányában megragadja az alkalmat a középiskolai tanárképzés történetének felvázolására is. (Vázlat: I. A tanárképzés alakulása. II. A gyakorló iskola rendeltetése. III. Elvszerű újítások megvalósulása az oktatás gyakorlatában. IV. A tanulók aktivitásának elve.) A felsorolás is jelzi, hogy voltaképpen csak a két utolsó rész kapcsolódik szorosabban a tárgyhoz. Ez a más szerzők esetében is tapasztalt jelenség — bár a munkára nevelés problémátörténetének neveléstörténeti szempontból jól értekesíthető szomszédos mezőit tárják fel — mégsem helyeselhető. FELKAINál ez kevésbé szembetűnő, mert sok friss, élményszerű adatot közöl nemcsak a tanárképzés, hanem a tudományos pedagógiai gondolkodás területéről is. Például azt a század eleje óta növekvő igényt, hogy a pedagógiában „a dilettánszerű nézetek és vélekedések helyébe mielőbb tudományosabb elvek és rendszeresebb gondolkodásmódok lépjenek.” (340. l.)

KÖTE SÁNDOR „A munkaiskola problémái a Tanácsköztársaság idején” című tanulmánya áttekinti azokat a tervek, elképzeléseket, amelyek a Tanácsköztársaság idején a munkaiskola irányába terelték iskolaügyünk fejlődését. Annak ellenére, hogy ezek a törekvések egyrészt nem voltak egységesek, másrészt a reformpedagógia ismert keretei között kívántak érvényt szerezni a munkára nevelés elvének, korszerűek, előremutatóak voltak. KÖTE méltán hívja fel figyelmünket Fogarasi Béla 1919. június 27-i előadására („Az egységes munkaiskola alapelvei”). Ebben ugyanis a szovjet iskolareform alapelveinek ismeretetésével a socialista iskola megteremtésének fontos elvi megalapozását végezte el. A KÖTE SÁNDOR által idézett Migrai-szöveget viszont — megítélésem szerint — szerző túlzó bírálatban részesíti. „A jövő iskolája tehát a gyermekfejlődéstani alapon felépített munkaiskola, ami nemcsak társadalmi s politikai, de pedagógiai szükség is. („Kiemelés tölem. D. L.) Erről a megállapításról nem hat meggyőzően annak a véleményének a leszűrése, hogy Migrai az iskolai oktatás-reformját „szűk

értelemben vett pedagógiai érvekkel indokolja” (436. l.).

SIMON GYULA tanulmánya „A szegedi Cselekvés Iskolája”-ról, a szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola Gyakorló Iskolájának szinte mozgalmi erejű törekvéseiről emlékezik meg. A harmincas évek metodikai forrongása — mint ismeretes —, elsősorban a hazai polgári iskolában zajlott, ennek pedig a legnyugtalanabb „boszorkánykonyhája” éppen a szegedi gyakorló iskola tanári szobája volt. SIMON GYULA feltárja, hogyan készült fel ez a neveléstudomány munkaiskola elvének érvényesítésére, milyen publikációk vezették be állásfoglalásaikat (pl. SZENES ADOLF: Az élet iskolája, 1928.), hogyan támogatták őket különböző irányokból tudományosan is (Mester János, Várkonyi Hildebrand), s hogyan bontakozott ki eléggé eklektikus munkaiskolai koncepciójuk iskolai tanításukban és az ezt propagáló *Cselekvés Iskolája* című folyóiratukban. SIMON GYULA a cselekedtető módszer szegedi térhódítását elsősorban a forma oldaláról közelíti meg, mert így találja a legtöbb instruktív, a jelen gyakorlatra szempontjából is leginkább értékesíthető kezdeményezést. A szegedi tanárok, hivatászeretete, nyugtalan formakeresése — írja róluk — ma is szuggesztív hatást gyakorolhat pedagógusainkra.

BUZÁS LÁSZLÓ „Nemesné Müller Márta Családi Iskolája” című tanulmánya a reformpedagógia jelentős kísérletéről tájékoztatja azokat az olvasókat, akik az új nevelés mozgalmanak ezzel a hazai intézményével kívánnak megismerkedni. A tanulmánykötetet KRSS ÁRPÁD tanulmánya zárja le az „Iskola és élet kapcsolatáról az általános iskola első koncepciójában”. KRSS ÁRPÁD bonyolult feladatra vállalkozott, amelyről maga is elismeri, hogy ennek a koncepciónak a megvalósulását alig lehetséges nyomon követni. Mégis szerencés gondolat volt ezt a témát azzal a szerzővel feldolgoztatni, aki annak idején az Országos Köznevelési Tanácsban mind az új demokratikus tantervek készítésében, mind az új demokratikus tankönyvek megírásában fontos szervező-irányító szerepet töltött be. Sajnálatosnak tartjuk azonban éppen ennek a témának kissé vázlatos kifejtését, mert neveléstörténeti dokumentum-jelentőségét a bővebb tényfeltárás és elemzés nagymértékben növelte volna.

Néhány évvel ezelőtt az egyik pedagógustanácskozáson előadás hangzott el a munkaiskolák nevelő hatásáról. Bevezetésül az előadó részletesebben ismertette a munkára nevelés hazai hagyományait, korábbi módszertani törekvéseit. Feltűnően pezsgő érdeklődés fogadta ezt a kissé önkényes „kiterőt” (valójában alapozást). Kiderült, hogy a mai peda-

gógusok jelentős része nem tud sokat sem az egyetemes, sem a hazai előzményekről, holott érdekli, foglalkoztatja őket ez a kérdés. A most ismertezett tanulmánykötet olvasásakor erre a felfokozott érdeklődésre többször is gondoltam. Vajon ez a tartalmas és terjedelmes monográfia kielégíti-e majd ezt a léptenyomon jelentkező igényt? Vajon az van-e benne, ami feleletet ad a kérdéseikre, vajon megértik-e belőle a munkára nevelés szocialista fogalmának elméleti előkészítését a munkaoktatás gyakorlatában már korábban is felmerült, megoldott, vagy meg nem oldott problémákat.

Első észrevételünket éppen ezen a ponton kell megtennünk. Vajon nem indult-e el egyik-másik szerző túl messziről, túl nagy időbeli távolságból? Amikor a munkára nevelés hazai gyökereit oly mélyről bontogatták ki a felszín alól, nem értelmezték-e ugyanakkor túl szélesen is a munkára nevelés fogalmát? Az általánosan művelő iskolák munkára nevelő, alkotó tevékenységre, a művelődési javak aktív elsajátítására serkentő funkcióját nem foglalták-e egybe a szakjellegű ipari, mező- és erdőgazdasági oktatás speciális, foglalkozási készségeket fejlesztő funkciójával? Ilyenformán valóban meglepő, újszerű hagyományokat tártak fel már a 15–16. századtól kezdődően (céhes oktatás), a különféle tantervtörténeti jelentőségű koncepciókban az oktatás és a termelőmunka összekapcsolásának igényeiben. Úgy érezzük, mindezek mégsem egyenlő mértékben járultak hozzá mindahhoz, amit ma munkaoktatáson, munkára nevelésen értünk.

A másik észrevételünk a szerzők szemléletére vonatkozik. 13 tanulmány, 13 szerző. Nyilvánvaló, hogy egy ilyenfajta tanulmánykötet szerzői szemléletének homogenitását — azonos tárgykörben —, csak egységes neveléseméleti felfogás biztosíthatta volna. Emlékezhetünk rá, hogy a munkaiskola újabkori hívei éppen azon vitakoztak elszánt ellenfeleikkel a legtöbbet, hogy azok folytonosan félremagyarázták a munkaiskola lényegét; „munkaiskolán” többnyire olyan iskolarendszert értettek, amely technikai javakat iktat tananyagaiba, műhelyeket, gyakorló kerteket, kézimunkázást (szlőjdöt) biztosít az iskolai óraterv számára. A munkaoktatás és a munkára nevelés modern szemelle kezdettől fogva elhárította magától, hogy csupán külsőségekben, első-sorban vagy kizárólagosan manuális tevékenységekben határozzák meg az új, megreformált iskolák jellegét. A munkaiskola lényegét már a polgári pedagógia képviselői is úgy fogalmazták meg, hogy abban a művelődési javaknak nem az átadása, hanem a feldolgozása biztosítja a nevelés eredményét; leglényegesebb

vonása pedig az, hogy az *öntevékenység* válik benne az oktatás és a nevelés legfőbb eszkö-zévé.

A tanulmányok olvasása közben e tekintetben nem érezzük eléggé egyértelműnek a szerzők felfogását. Mintha még közöttük is kísértene a munkára nevelés fogalma körüli századeleji tisztázatlanság. Nem egy esetben úgy tűnik, mintha néhányan hajlandók lennének leszűkíteni a munkára nevelés, a munkaoktatás jelentkezését egyedül arra a mozzanatra, hogy mennyiben foglalkoztatja a kezét, kapcsolatot teremt-e az ipari vagy mezőgazdasági termeléssel, holott a munkára nevelés *igazi* alapfogolata — ahogyan erre FÖLDES ÉVA kitűnő Comenius-szöveg magyarázata is rámutat! — már évszázadokkal ezelőtt is a tevékenységben, az önálló gondolkodásban, az aktivitásban nyert megfogalmazást. (Ne menjünk távolabbra vissza: Eötvös József szerint „fiatal korunkban a tevékenység való-ságos szükség, és a légmegfeszítettebb munka kevésbé fáraszt a hallgató figyelemnél”.)

Önmagában valamennyi tanulmány gondos feldolgozása a munkára nevelés valamelyik részletkérdésének. Mégis, ha a tanulmánykötet nem századokat fogna át, hanem — mondjuk — csak az utolsó évszázad pedagógiai törekvéseinek időszakát, mindenesetre egyneműbb, s egyben a mai szocialista munkaiskola szempontjából közvetlenebbül jelentős előzményeket, kísérleteket foglalna össze. Ebben az esetben a mostani gyűjteményben szereplő tanulmányok időben széthúzódnak, egymással alig, vagy egyáltalán nem érintkező témái helyett egymáshoz időben is közelebb eső, egymásra közvetlenebbül, esetleg kölcsönösen ható pedagógiai törekvései kerültek volna tudományos értékelésre, és nem kellene természetesnek tartanunk, hogy hiányok vannak: nemcsak neveket keresünk hiába, hanem az intézmények közül sem került sorra pl. a fővárosi Pedagógiai Szeminárium vagy a Mester utcai Irányító Polgári Iskola. Mindenesetre elismerjük: a kötet szerkesztői nem törekedhettek — már a munka kezdeményező volta miatt sem — hézagtan feldolgozásra.

Összefoglalva és befejezősül: örvendünk a szép és tartalmas kötetnek, élvezettel forgatjuk lapjait. Talán nem alaptalan az a reményünk, hogy folytatása is lesz. A neveléstörténeti kutatás mai nehéz helyzetében már ennek a tanulmánykötetnek a létrehozása is rendkívüli jelentőségű. Bizonyosan akadnak kutatók, akik a munkára nevelés hazai történetének a jelen megértését is segítő erőfeszítéseivel, az ilyen irányú kísérletek változatos jelentkezéseivel tovább foglalkoznak.

DOBOS LÁSZLÓ